

Шахраюк-Онофрей С.І.

Формування та розвиток м'ясо-молочного кластеру на сільських територіях Чернівецької області

У статті сформульовані умови для ефективного організаційного розвитку м'ясо-молочного кластеру на сільських територіях. Визначено забезпечення ефективної підтримки кластерних проєктів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності учасників з урахуванням пріоритетів розвитку м'ясо-молочного кластеру на сільських територіях. Окреслено підходи щодо державної підтримки розвитку аграрного сектору транскордонного кластеру на сільських територіях.

Ключові слова: кластер, кластерна ініціатива, етапи кластеризації економіки, кластерний розвиток, кластерна модель, регіональні кластери.

Актуальність дослідження. Одним із ефективних шляхів вирішення проблем розвитку сільських територій у прикордонних регіонах є сприяння формуванню кластерів. Для Чернівецької області кластерна модель розвитку сільських територій повинна базуватися на інтеграції діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, які розташовані на території українсько-румунського транскордонного регіону, що забезпечить їм додаткові переваги порівняно з відособленим їх функціонуванням.

Використання кластерного підходу до розвитку сільських територій як механізму економічних стосунків на регіональному рівні дає глибше, більш зрозуміле уявлення про місцеві економічні чинники та динаміку регіонального розвитку, ніж традиційні методи.

Ефективність функціонування м'ясо-молочних підприємств аграрного сектору економіки значною мірою залежить від їх участі у процесі кластеризації суб'єктів агропродовольчого виробництва. Тому процес кластеризації в аграрному секторі економіки потребує подальших прикладних досліджень, що формує зміст актуальної для науки і практики проблеми, яка потребує свого вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окресленої проблеми присвячені роботи багатьох науковців. Основні постулати кластерної теорії відображені в працях Т. Андерсона, Дж. Даннінга, Е. Дахмена, Я. Едварда, М.Енрайта, С. Розенфельда, М. Портера, А. Маршалла, Л. Метсона, П.Фішера, А. Корнетті, Я. Хансена, Дж. Ліотарда. У вітчизняній економічній науці проблемами застосування кластерної теорії займаються М. Войнаренко, Д. Крисанов, Н. Мікула, А.Руснак, П. Саблук, С. Соколенко, В. Ткачук, В. Юрчишин та ін. А також, питанням формування соціально-

економічних передумов розвитку сільських територій присвячені праці вчених-економістів: О. Булавка, В. Збарського, О. Крисального, І. Лукінова, П. Мазурка, В. Месель-Веселяка, Б. Пасхавера, І. Прокопи, Л. Шепотько. У їхніх працях висвітлено результати наукових досліджень, згідно з якими кластеризація розглядається з метою підвищення ефективності у всіх можливих його аспектах, у тому числі і як засіб впливу на соціальний, економічний та екологічний розвиток сільських територій, на яких ці кластери утворюються і функціонують.

Проте безпосередньо у м'ясо-молочному напрямі відчутних зрушень кластеризації цієї галузі на практиці поки що не спостерігається, рівно як і в наукових публікаціях на зазначену тематику, що створює достатньо широке поле для подальших наукових досліджень і пошуку шляхів розвитку кластеризації для розвитку сільської території.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей формування та розвитку м'ясо-молочного кластеру на сільських територіях Чернівецької області.

У рамках реалізації поставленої мети основними завданнями зі створення м'ясо-молочного кластеру на сільських територіях області повинні бути такі:

1. Для ефективного організаційного розвитку м'ясо-молочного кластеру, сформувати умови, які передбачають розробку стратегії кластера, які зумовлюють підвищення конкурентоспроможності продукції у рамках ланцюга виробництва доданої вартості, а також сприяють посиленню конкурентних переваг учасників кластера.

2. Забезпечення ефективної підтримки кластерних проєктів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності учасників з урахуванням пріоритетів розвитку м'ясо-молочного кластеру.

3. Окреслення підходів щодо державної підтримки розвитку аграрного сектору транскордонного кластеру на сільських територіях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аграрний сектор економіки для Чернівецької області завжди був визначальним як в плані продовольчої безпеки, так і в цілому для її соціально-економічного розвитку. В структурі випуску та валової доданої вартості краю сільське господарство займає близько 20%. Більше половини населення Буковини проживає на селі та займається сільським господарством [5].

Після 1990 року у аграрному секторі економіки здійснюються радикальні перетворення, пов'язані з реформуванням відносин власності та реорганізації сільськогосподарських підприємств, заміни командно-адміністративної системи на ринкову. Однак, ці перетворення спонукали низку дуже складних проблем, які не перейшли у спадок від старої адміністративної системи, а стали результатом помилок у реформуванні АПК, недостатній послідовності у його проведенні.

Порушилась цілісність агропромислового комплексу, зруйновані підприємства, розділена земля та майно і, як наслідок, обвальний спад

виробництва. 2004 рік став переломним в аграрній політиці краю, проголошено перехід агропромислового комплексу області до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, що є природним наслідком інтеграції в світовий економічний простір, де ступінь конкуренції дуже високий і екстенсивна модель розвитку вже вичерпала свої можливості. [6]

Важливим позитивним фактором успішного інноваційного процесу є залучення інвестицій в сільське господарство. Органи виконавчої та представницької влади Чернівецької області забезпечують сприятливі умови для роботи в регіоні інвестиційних компаній та інтегрованих структур, які створюють власні дочірні підприємства. Так, свої структури створили ТОВ „АМГ Агро”, корпорація „Сварог”, ФГ "Мрія". Ці структури оснащені сучасною технікою європейського рівня та проводять виробничу діяльність за сучасними енергозберігаючими технологіями (садівництво, зернові культури, технічні культури).

За рахунок вмілої співпраці влади та інвесторів сьогодні в кожному районі реалізовується політика залучення інвестицій в агропромисловий комплекс та інші галузі. За останні 5 років в основний капітал агропромислового комплексу області інвестовано майже 500 млн. гривень іноземних інвестицій, що дало змогу реконструювати старі та побудувати нові об'єкти в тваринницькій галузі, в галузі переробки зерна та інших напрямках. На сьогоднішній день в нашій області в стадії започаткування та реалізації знаходиться 37 інвестиційних проєктів на загальну суму 300 млн. гривень, з яких 25 проєктів впроваджуються в галузі тваринництва. На наступні 5 років передбачається освоєння інвестицій в сільське господарство на суму 1 млрд.грн. [5]

Пріоритетним напрямком інвестування є тваринництво. Сучасні технології виробництва та переробки тваринницької продукції, запроваджені на таких підприємствах як: корпорація „Колос”, ТОВ „Українська продовольча група”, ТОВ «Тарасівська бройлерна фабрика», ДП «М'ясо Буковини» та ряді інших. У 2010 році введено в експлуатацію нові об'єкти в тваринницькій галузі, це:

- комплекс із вирощування індиків на 25 тисяч голів в селі Малинівка Новоселицького району і завершується реконструкція ще на 25 тисяч голів;
- комплекс із вирощування 5 тисяч голів свиней в селі Зарожани Хотинського району;
- комплекс із вирощування свиней в селі Довжок Новоселицького району;
- завершується реконструкція тваринницьких приміщень для вирощування птиці в селі Кадубівці Заставнянського району, в селищі міського типу Вашківці [6].

Вижницького району, в селі Панка Сторожинецького району, п'яти тваринницьких приміщень для вирощування індиків в ТОВ „Драчинецьке 1” Кіцманського району.

Розпочато реалізацію двох інвестиційних проектів в селах Бояни і Ванчиківці Новоселицького району по утриманню 2 тисяч голів корів з доїльним залом, вартість проектів складає понад 20 мільйонів євро. Ведеться робота по оснащенню доїльного залу в селі Подвірне Новоселицького району.

ТОВ «Аполо» введено в дію цех з переробки молочної продукції потужністю в 25 тонн на добу і надалі підприємство працюватиме над розширенням асортименту продукції [6].

Наслідком реалізації правильного курсу намітилися позитивні тенденції та досягнення агропромислового виробництва, які за останніх роки набули стабільного характеру. Стабільно та динамічно зростає виробництво валової продукції сільського господарства та окремих її видів. За січень–серпень 2013 р. господарствами всіх категорій вироблено 35,7 тис.т м'яса в живій вазі, 197,8 тис.т молока, 286,9 млн.шт. яєць. У порівнянні з січнем–серпнем 2012р. виробництво м'яса збільшилось на 2,3%, молока – на 0,7%, яєць – на 3,2%.

На 1 вересня 2013 року, за розрахунками, в господарствах всіх категорій утримувалось 138,9 тис. голів великої рогатої худоби (з них 69,8 тис. – корів), 194,6 тис. – свиней, 65,7 тис. – овець і кіз та 4,0 млн. голів птиці. Порівняно з 1 вересня 2012р. в області відбулося збільшення чисельності великої рогатої худоби на 2,7% (на 3,6 тис. голів), овець та кіз на 1,9% (на 1,2 тис.), водночас корів стало менше на 1,4% (на 1,0 тис.), свиней – на 1,4% (на 2,7 тис.), птиці – на 10,3% менше (на 459,8 тис. голів).

За темпами зростання валової продукції Буковина посідає чільні місця серед регіонів України. Стабільними і достатньо високими у порівнянні із загальнодержавними є показники валового виробництва як рослинницької, так і тваринницької продукції на одиницю земельної площі, що в 1,3 та 2,1 рази більше ніж в Україні [5].

Основні види харчової промисловості краю – виробництво м'яса і м'ясних продуктів, хліба і хлібобулочних видів, напоїв, переробка і консервування овочів та фруктів.

В поточному році підприємства галузі продовжують працювати в напрямку збільшення асортименту продукції та покращення її якості. У січні–серпні 2013 році агропідприємствами області (крім малих) реалізовано власно виробленої сільськогосподарської продукції на 592,5 млн.грн., що на рівні січня–серпня 2012р. Середні ціни продажу сільськогосподарської продукції аграрними підприємствами (крім малих) за всіма напрямками реалізації у січні–серпні 2013 р. збільшилися порівняно з січнем–серпнем 2012р. на 2,6%, у т.ч. продукції тваринництва – на 4,8%, рослинництва – на 0,5% [5].

Отже, важливим напрямом активізації розвитку тваринництва є консолідація потенціалу фермерів у єдину структуру, яка гарантувала б відповідну якість продукції. Такою структурою, на нашу думку, яка ґрунтується на результатах аналізу сучасного зарубіжного досвіду, має стати м'ясо-молочний кластер на сільських територіях Чернівецької області.

У 21-му столітті регіональний кластер став відповіддю дрібних і середніх підприємств на виклик мульти- національних гігантів, здійснюючи функції стратегічного планування та координації учасників, і пропонуючи послуги маркетингу, закупок, логістики, розвитку людського капіталу.

З початку 1980-х років активність корпорацій стала стрімко глобалізуватися, що призвело до заміщення локальних виробничих мереж глобальними виробничими мережами. Великі мультинаціональні компанії отримали перевагу перед більш дрібними локалізованими конкурентами, користуючись глобальними ринками збуту і дешевими виробничими потужностями в розвиваючихся країнах.

Кластери формуються не тільки в промислово - розвинених країн, але і в тих країнах, які ще розвиваються. Вони виникають на національному і на регіональному, муніципальному рівнях. Нерідко центром формування (рис. 1.) кластерів виступають університети або групи науково -дослідних структур та наукових установ [1].

Діапазон форм і видів кластерних структур безумовно широкий і створює значні складності при формуванні кластерів, потребує проведення в цій сфері глибокої дослідницької роботи. Тим не менш, кластери визнані однією з ефективніших виробничих систем епохи глобалізації та орієнтуються на пріоритетність їх розвитку. А отже, кластер - це добровільне об'єднання підприємств, які тісно співпрацюють з науковими установами та місцевою влади з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції та сприяння економічному розвитку регіону [8].

А також, кластер - це не концерн одного власника, а спільна робота незалежних структур, які працюють в одному руслі і навіть конкурують між собою, але певна співпраця приносить їм вигоду. У кластері з'являється так званий синергетичний ефект, від об'єднання зусиль значно вищий ефект, ніж від поодиноких намагань. Прикладами такого ефекту є малі підприємства, які можуть об'єднатися довкола спільних постачальників і економити завдяки масштабів обсягу закупівлі товарів [2].

Рис. 1. Умови формування кластерів/

*Складено автором на основі джерела [1].

У Чернівецькій області облдержадміністрація використала напрацювання та рекомендації кластерного аналізу лісового сектору в якості важливого інструмента регіонального розвитку і призначила один із найбільш залісених районів - Путильський - пілотним районом для створення лісового кластеру. Тут уже створена Координаційна рада з проведення кластерних досліджень.

Крім того, запропоновано проект «Сприяння економічному розвитку та зайнятості». Завдяки проекту Німецького товариства міжнародного співробітництва, який з 2009 року реалізується на теренах Буковини, наслідки економічної кризи були пом'якшені, а в деяких галузях економіки, наприклад, у розвитку сільських територій та підтримці аграрного сектору, сектору туризму, вдалося досягти вагомих результатів. Протягом періоду реалізації завдяки злагоджень роботі команди Проекту та підтримці крайової влади, співпраці між бізнесовими колами області, громадським сектором та представниками державної влади, місцевих органів самоврядування, понад 1000 осіб взяли участь у навчаннях, стаді-турах, конференціях та круглих столах.

Завдяки підтримці проекту, Чернівецька область розробила стратегічні документи щодо розвитку малих міст області, підтримки інноваційної діяльності, стимулювання розвитку туризму.

У 2011 році проект підтримував створення Стратегії туристичного розвитку Буковини до 2015 року, яка затверджена облдержадміністрацією, а також співпрацює з місцевими громадськими організаціями, відділом розвитку туризму, туристично-інформаційним центром та відділом підприємництва та туризму Чернівецької міської ради.

Створено туристичний веб-портал м. Чернівці, запроваджено нові підходи до екскурсійного обслуговування туристів, зокрема відео-гід по місту

на чотирьох мовах, завдяки навчанню підвищено фаховий рівень працівників туристичної інфраструктури міста. Проект активно підтримує стимулювання підприємницької ініціативи в галузі зеленого туризму на Буковині. Власники садіб зеленого туризму навчаються кластерним підходам, методам покращення якості власних послуг, отримують консультації.

Розробляються нові туристичні маршрути, локальні креативні туристичні продукти, проводяться промоційні заходи та прес-тури про туристичні принади регіону.

Регіональна громадська організація «Перший аграрний кластер» була створена у 2009 році за ініціативою підприємців Чернівецького регіону з метою об'єднання зусиль гравців на ринку сільгосппродукції по створенню відповідних умов для її переробки та реалізації в умовах нарощування виробництва (зокрема садівництва) в регіоні в останні роки.

Перший аграрний кластер має свій бренд, учасники користуються спільним маркетингом. Учасники кластеру знайомляться з інноваційними технологіями в агропромисловому секторі, зорієнтовані щодо стану ринку біопродукції регіону. Перший аграрний кластер розповсюджує досвід кластерних ініціатив у регіоні, наприкінці 2010 року виникла кластерна ініціатива в галузі енергозбереження, в квітні 2011 року зареєстровано новий регіональний кластер зеленого туризму.

За підтримки проекту для Першого Аграрного кластеру було розроблено візуальну ідентифікацію територіальної приналежності продуктів і товарів «Якісні продукти Буковини». Вона являє собою символічний знак, призначений для маркування упаковок у роздріб, позначення гуртових поставок, нанесення на спеціалізовані транспортні засоби, пломбіровочні матеріали, документи, тощо.

Проект «Сприяння економічному розвитку та зайнятості» активно підтримує подальший розвиток кластерної ініціативи. Створено та використовується його учасниками інформаційний та промоційний ресурс кластеру.

В жовтні 2011 року в рамках проекту GIZ «Сприяння економічному розвитку та зайнятості» спільно зі Східним Комітетом Німецької Економіки було проведено День Асоціацій сільського господарства, який вже стає доброю традицією на Буковині. Проведення такого заходу мало підтримку місцевих органів влади, особливо у головному управлінні агропромислового розвитку Чернівецької обласної державної адміністрації.

Оптовий ринок сільськогосподарської продукції «Дари Буковини» відкрився в 2009 році. Вперше в Чернівцях запрацював гуртовий ринок з дотриманням усіх необхідних умов та норм торгівлі. Тут можна не лише дешево придбати продукти, але й бути переконаним у їх належній перевірці службою санітарно-ветеринарного контролю. Поки що торгівля проводиться з автотранспорту та контейнерів на торговельному майданчику площею 1,73 га. У планах будівництво павільйонів закритого типу, складських приміщень,

навісу для торгівлі з автотранспорту. Ринок обладнаний усіма необхідними комунікаціями. Встановлено сучасні холодильні установки.

В перспективі організація центру, де можна буде закуповувати у населення сільгоспродукти, фасувати їх, обробляти, оформляти всю супроводжуючу документацію, проводити митне оформлення та експортувати товар. Ринок "Дари Буковини" знаходиться в центральній частині Європи на перетині основних міжнародних і національних магістральних авто та залізничних шляхів, які з'єднують Західну частину України зі Східною [7].

На нашу думку, формування м'ясо-молочного регіонального кластеру дасть змогу скоротити терміни вирішення організаційно-економічних питань, пов'язаних з постачанням продукції тваринництва, а сільськогосподарським товаровиробникам зосередитися на вирощуванні тих сортів м'яса, які є більш конкурентоспроможними.

З метою подальшого розвитку особистих селянських господарств та підвищення ефективності виробництва у цій формі господарювання Буковинська асоціація сільськогосподарських служб пропонує власникам особистих селянських господарств об'єднуватись в маркетингові кооперативи, які дозволять створити такі маркетингові переваги, як формування ліквідних партій продукції, сортування, зберігання продукції, використання сучасного пакування та торгової марки, забезпечення постійного маркетингового дослідження ринку, налагодження довгострокових відносин з переробними підприємствами та оптовими покупцями. За підтримки проекту проводяться заходи по роз'ясненню фермерам можливостей організації сімейного бізнесу, надається практична інформація з урізноманітнення переробки фруктів та ягід [7].

Отже, забезпечення ефективної підтримки кластерних проектів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності учасників з урахуванням пріоритетів розвитку м'ясо-молочного кластеру Чернівецької області, включає:

- підтримку розвитку і залучення до складу кластера малого і середнього інноваційного підприємництва [3];
- реалізацію кадрової політики, включаючи підвищення ефективності системи професійної освіти, сприяння розвитку співпраці між підприємствами і навчально-освітніми закладами [4];
- сприяння маркетингу продукції (товарів, послуг), що виробляються підприємствами-учасниками кластера за рахунок просування бренду кластера і території утворення;
- сприяння виходу підприємств м'ясо-молочного кластеру на зовнішні ринки;
- розвиток логістичної інфраструктури [3].

На нашу думку, кластеризація економіки Чернівецької області та її районів набуде значного поширення насамперед як засіб підвищення їх

конкурентоспроможності, а також як механізм гнучкого реагування на кон'юнктуру ринків, зростання стабільності функціонування завдяки інтеграції конкурентних переваг конкретних суб'єктів економічної діяльності.

Висновки. Життя ставить перед українським суспільством нові виклики зовнішнього і внутрішнього походження, серед яких слід відзначити наступні:

1. Відставання України, а саме Чернівецької області від інших країн Європи за показниками якості життя, рівня інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності та розвиненості інноваційного середовища, яке продовжує зростати. Не враховується взаємозалежність конкурентоспроможності держави та конкурентоспроможності її регіонів.

2. Створення потенційного напруження на українських кордонах, через формування сусідніми державами на прилеглих до державного кордону України територіях центрів зростання, що призводить до відтоку трудових, інтелектуальних та інших ресурсів з прикордонних регіонів України, додаткової соціальної напруги у цих регіонах.

3. Недостатність державної регіональної політики, що є причиною зростання асиметрії у розвитку регіонів (в тому числі прикордонних), деградації села, кризи міської поселенської мережі, скорочення кількості та погіршення якості трудового потенціалу, посилення міграції працездатного населення, особливо молоді за межі України.

Важливим кроком для виходу із такого становища є використання потенціалу транскордонних кластерів у різних галузях економіки, а саме для розвитку сільської території.

Список використаних джерел:

1. Войнаренко М.П. Форми організації кластерних об'єднань у туристичній галузі / Інноваційні інструменти і кластерний підхід в реалізації державної регіональної політики: опыт України и других европейских стран: сборник научных докладов V Международной научно-практической конференции, 2-3 июня 2010 г., г. Севастополь / [под общ. ред. Толкунова В.В., Войнаренко М.П., Вишня Л.И., Дубницкого В.И., Соколенко С.И.]. – Севастополь, 2010. – 214с

2. Мікула Н.А. Стан та перспективи розвитку транскордонних кластерів в Україні / Н.А. Мікула [Електрон. ресурс] : Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/geopolityka/2010_2/pdf/mikula.pdf

3. Ткачук В. Формування регіонального кластера в галузі хмелярства / В. Ткачук Аграрна економіка, 2013, Т.6 №1-2 [Електрон. ресурс] : Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Ae/2013_1-2/files/13tkvgh.pdf Кластери та інноваційний розвиток України [Електрон. ресурс] : Режим доступу : http://eep.org.ua/files/2008_.pdf

4. Розвиток інноваційних кластерів в умовах глобалізації економіки

[Електрон. ресурс] : Режим доступу : http://eep.org.ua/files/2008_.pdf

5. Соціально-економічне становище регіону. Головне управління статистики у Чернівецькій області [Електрон.ресурс] : Режим доступу <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>

6. Стратегія «Розвитку сільських територій Чернівецької області» 2011 – 2015 роки [Електрон.ресурс] : Режим доступу <http://eep.org.ua/files/.pdf>

7. Проект «Сприяння економічному розвитку та зайнятості» [Електрон.ресурс] : Режим доступу : http://www.donezk.diplo.de/Vertretung/donezk/uk/05/Wirtschaftliche_Zusammenarbeit/GTZ.html

8. Кластер [Електрон.ресурс] : Режим доступу <http://ucluster.org/universitet/o-klasterakh/>

Шахрайук-Онофрей С.И.

Формирование и развитие мясо-молочного кластера на сельских территориях Черновицкой области

В статье сформулированы условия для эффективного организационного развития мясомолочного кластера на сельских территориях. Определено обеспечение эффективной поддержки кластерных проектов, направленных на повышение конкурентоспособности участников с учетом приоритетов развития мясомолочного кластера на сельских территориях. Обозначено подходы к государственной поддержке развития аграрного сектора трансграничного кластера на сельских территориях.

Ключевые слова: кластер, кластерная инициатива, этапы кластеризации экономики, кластерное развитие, кластерная модель, региональные кластеры.

Shakhrayuk-Onofrey S.I.

Formation and development of meat and dairy cluster in rural areas of Chernivtsi region

The conditions for effective organizational development of meat and dairy cluster in rural areas are summarized in the article. The effective support of cluster projects aimed at the increase of the participants' competitiveness according to the priorities of meat and dairy cluster development in rural areas is specified. The approaches to the government support of the agricultural sector of cross-border cluster development in rural areas are outlined.

Key words: cluster, cluster initiative, stages of clusterization, cluster development, cluster model, regional clusters.